

Olohuoneen politiikkaa

MORLEY, David. *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*. London, Comedia Publishing Group, 1986. 178 s.

Morleyn kirjan keskeisin ajatus on siinä, että televisionkatselu on useimmille sosiaalista toimintaa ja siihen liittyvää problematiikkaa voidaan kunnolla ymmärtää vain osana sosiaalisen ryhmän, perheen, vapaa-ajanviettoa. Arkielämän kilpailevien vaatimusten ristipaineessa se, mitä kutsumme katseluksi voi tarkoittaa satoja eri asioita. Tekstien tutkijat eivät ole juurikaan kiinnittäneet huomiota "lukijan" ongelmalliseen asemaan prosessissa ja erityisesti unohtaneet katselun sosiaalisen luonteen. Joukkotiedotustutkijat taas ovat keskittyneet selvittämään yksittäisiä katsojia koskevia lukuja ja unohtaneet merkitysten syntyminen.

Erityisesti tutkimuksessa on siis unohtunut se tosiasia, että katselu yleisimmin on yksi perheen sosiaalisista toiminnoista. Laajuutensa puolesta Morleyn esittämällä havainnoilla on varsin suuri merkitys. Suomalaisista asui vuonna 1985 lapsiperheissä 67 % ja perheissä yleensä 81 %; yhden hengen asuntokunnissa asuvia oli 11 %.

Morleyn ominaisluonteeseen tuntuu kuuluvan oikeiden kysymysten esittäminen oikeaan aikaan, vaatimattomassa muodossa. Tässäkin mielessä hänen uusi pilottitutkimuksensa ja siihen perustuva Comedian julkaisema kirja on aikaiseman työn johdonmukaista jatkoa. Morleyn tutkimus *Nationwide*-ajankohtaisohjelman sisään- ja uloskoodauksesta (Brunsdon & Morley 1979 ja Morley 1980a, jatkossa *NW*-tutkimus) tunnetaan hyvin tiedotustutkijoiden piirissä, ja ainakin yksi myöhempi, aihetta edelleen kehittävä artikkeli vuodelta 1983 on julkaistu suo-

meksikin Veikko Pietilän käentämänä (Morley 1985). Tutkimuksen peruslähtökohdat ovat kuitenkin lähes sellaisinaan olemassa jo varhaisemmassa, teoreettisessa *Text, readers, subjects* -artikkelissa (Morley 1980b). Tässä Morley hahmottelee käsitystä aktiivisesta, merkityksiä tuottavasta yksilöstä. Toisaalta eivät kuitenkaan tekstit ole täysin avoimia ja toisaalta yksilön tulkinnoille asettavat rajat ne kulttuuriset resurssit, joita hänellä on käytettävissään.

Palatessaan nyt kentälle aiheen pariin Morley jatkaa television tarjoaman materiaalin tulkitsemisen ja uloskoodauksen tutkimusta. Nyt hän ottaa kuitenkin keinoitekoisten ryhmien asemasta analyysin yksiköksi perheen. Morleyn edellisellä tutkimuksella oli paljon enemmän käytännön painoarvoa kuin pienimuotoisesta ja osittain keskeneräisestä työstä olettaisi; epäilemättä niin on nytkin.

Käyttötarkoituksista käyttömuotoihin

Eräs niin Morleyn kuin monen muunkin kulturalistisesti suuntautuneen tutkijan keskeisistä käsitteistä on "use". Termi tuntuu viittaavan "uses and gratifications" -suuntaukseen. Käyttötarkoitustutkimuksen nimellä Suomessa kulkevaa traditiota on kritisoitu laajasti. *NW*-tutkimuksessa Morley (1980a) käy kritiikkiä läpi ja kiteyttää suuntauksen teoreettiset heikkoudet tekstin avoimuuden ylikorostamiseen ja yksilökeskeisyyteen.

Uudempan tutkimukseen termi "use" onkin tullut sisällöltään täysin muuttuneena. Kyseessä ei ole enää katsojien antama perustelu valinnoilleen, vaan teoreettinen käsite, jonka avulla yleistetään empiirisiä havaintoja. Välttämättä katsojat eivät itse ole tietoisiaakaan niistä tarkoituksista, joihin he vaikkapa televisiotaan käyttävät. Termi voitaisiinkin suomentaa nyt käyttötarkoituksen asemasta käyttömuodoksi. Tässä merkityksessä käsite on viime aikoina noussut uuteen kukoistukseen. Silti voi kysyä onko termin entisellä ja nykyisellä käytöllä enemmän yhtäläisyyttä vai erilaisuutta. Yhteistä on se, että kysymys "mitä televisio tekee ihmisille?" vaihdetaan kysymykseen "mitä ihmiset tekevät televisiolla?" Uudessa kirjassaan Morley ei enää ota etäisyyttä "uses and grati-

fications" -suuntaukseen, vaan kertoo lähtevänsä täydentämään sen löydöksiä. Morleyn kirja on yksi konkreettinen osoitus siitä, että käyttötarkoitustutkimuksella oli paljon syvälleluotaavampia vaikutuksia television tutkimukseen kuin yleensä arvioidaan.

Television sosiaaliset käyttömuodot

Tavanomaisessa korkeakulttuurisessa katsonnassa televisionkatselu on kaiken sosiaalisen ja aktiivisen vastakohta. Monet ovat vakavissaan esittäneet, että televisio on tuhonnut ihmisten keskustelun, laulutaidon tai jopa ottanut itselleen perheelle aiemmin kuuluneita funktioita. Lyhyesti sanottuna: varsin yleisesti yleisö nähdään tahdottomana, passiivisena massana, jota televisio muovaa. Onnettominta väkeä tässä suhteessa ovat toki naisyleisöt, eikä näin ollen olekaan ihme, että feministisesti suuntautuneiden tutkijoiden työt ovat eräs keskeinen lähteaineisto Morleyn uudessa tutkimuksessa.

Teoreettisen tarkastelunsa ja oman aineistonsa kautta Morley kuvaa ennen kaikkea sitä, miten perheet sopeuttavat television tarjoamat resurssit omiin taloudellisiin ja sosiaalisiin tarpeisiinsa. Perheille televisio on useimmin keino helpottaa kommunikaatiota. Television tarjoamien esimerkkien avulla on helppo havainnollistaa kokemusta ja televisio tuottaa jatkuvasti erilaisia keskustelun aiheita. "Katselu" merkitsee myös usein keinoa istua lähekkäin, ja vaikka esimerkiksi puhuminen tässä yhteydessä vähentyy, koskettaminen ja muu ei-verbaalinen kommunikaatio lisääntyy. Yhteisesti koettu nauru, suru, viha tai älyllinen stimulaatio ei välttämättä ilmene puheen kautta, mutta silti se saattaa olla keskeinen, arkinen tapa rakentaa perheen solidaarisuutta. Televisiota luonnollisesti käytetään myös sosiaalisen oppimisen välineenä, roolimallien ja arvojen siirtämisessä. Muita yleisiä television käyttötapoja on psyykkisen tilan rakentaminen. Näin "katselu" saattaa myös viestittää halusta olla yksin, toimia keinona välttää sosiaalista kanssakäymistä.

Televisionkatselu on eräs keskeinen arkielämän muoto, joka laajuutensa vuoksi ilmentää hyvin perheen tapaa toimia ja siten myös perheen valtasuhteita. Ei

ole sattumaa, että yleensä isät istuvat kaukosäädin vierellään. Yleensä miehet myös uppoutuvat yhdessä lastensa kanssa television toiseen maailmaan, kun taas naiset siinäkin säilyttävät tarkkailevan, perhe-elämän kokonaisuudesta huolehtivan roolinsa.

Kun katselun sosiaalinen ominaislaatu otetaan vakavasti huomioon, on selvää, että myös johtopäätökset katselun ja mieltymysten välisestä suorasta suhteesta tulevat ongelmallisiksi. Ja samalla tulee ymmärrettäväksi se ristiriitaisuus, joka ilmenee ilmoitettujen mieltymysten ja todellisen käyttäytymisen välillä. "Katselu" voi merkitä satoja erilaisia asioita. Vain harvoin se on psykoanalyttisen elokuvatutkimuksen ehdottamaa passiivista ja intensiivistä televisiosuhdetta. Erästä englantilaista tutkijaa vapaasti soveltaen: ainoa liikkumaton katsoja televisioitten äärellä on kuollut katsoja.

Katselu perheessä on neuvottelun tulos, mutta hävinneetkin jäävät yleensä katsomoon seuraksi. Voidessaan yksin valita katsottavansa ovat ihmiset yleensä johdonmukaisempia mieltymyksilleen. Kilpailevien vaihtoehtojen, arjen vaatimusten ja neuvottelujen keskellä on ajatus ohjelmia vapaasti ja rationaalisesti valitsevasta katsojasta absurdi, kuten Morley toteaa.

Kulttuurinen pääoma, relevanssi ja kompetenssi

NW-tutkimusta enemmän Morley korostaa nyt luennan ristiriitaista luonnetta. Sama henkilö voi lukea samaa materiaalia eri tavoin eri yhteyksissä ja tehdä erilaisia luentoja erilaisista materiaaleista, toisista vaikkapa vallitsevia, toisista vastustavia. Uuden tutkimuksen äärellä siis Morley arvelee NW-tutkimuksen yksinkertantaneen asioita: jos henkilö teki vastustavan luennan ohjelmasta, tutkimuksessa tämä oletettiin osoitukseksi siitä, että hän tekee saman kaikista muistakin aineistoista kaikissa yhteyksissä. Morley korostaa nytkin yksilön aktiivista roolia tulkinnoissa, kuitenkin tiettyjen rajojen puitteissa. Yksilön (luokka)asemalla on toki rakenteellista merkitystä, yleensä se tuottaa pääsyn tiettyntyyppisten kulttuuristen resurssien käyttäjäksi.

Suurin muutos suhteessa NW-tutkimukseen koskee ohjelmamieltymyksiä,

jotka Morley liittää Bourdieuta soveltaen osayleisöjen kulttuuriin pääomiin. Tietty lajityyppi, vaikkapa juuri ajankohtaisohjelma tai saippuaopera, vaatii katsojaltaan tietyyppistä asennoitumista ja tietämystä tuntuakseen mielekkäältä ja ymmärrettävältä. Morleyn käsityksenä tuntuu olevan, että nämä relevanssin/irrelevanssin ja ymmärryksen tasot ovat peruspilari tulkinnan ja uloskoodauksen tutkimuksessa. Kotioloissaan suuri osa NW-tutkimuksen haastatelluista ei yksinkertaisesti olisi katsonut kyseistä ajankohtaisohjelmaa.

Jo alussa mainitussa artikkelissa Morley (1980b) esittää, että olisi päästävä eteenpäin autonomisten tekstien tutkimuksista tutkimukseen, missä yksilö (subjektiviteetti) voitaisiin nähdä monimutkaisemmin, historiallisesti ja sosiaalisesti määrättyneenä. Samassa artikkelissa hän myös tuo esille sen, että esimerkiksi sukupuoli ja patriarkaaliset suhteet, joita ei voida palauttaa luokkaan, vaikuttavat rakenteistavasti yleisön tapaan tulkita tekstejä.

Ja juuri patriarkaalista perhettä Morley nyt kahdeksantoista yksityiskohtaisesti selostetun haastattelun kautta kuvaa. Tarkastelu jää kuitenkin siihen, että hän käsittelee miesten ja naisten välisiä eroja katseluvälinoissa, katselutyyleissä, tekniikan käytössä jne. Se mikä voisi olla perheen osuus merkitysten muodostumisessa jää oikeastaan täysin avoimeksi. Kirja ei myöskään ole teoreettinen kokonaisuus, vaan ennemminkin aineisto. Pilottitutkimuksena se osoittaa suuntaa, minne Morley aikoo jatkaa.

Kaikesta vaatimattomuudesta huolimatta kirjassa on "sitä jotakin". Tuskin kukaan pystyy kirjan luettuaan ajattelemaan televisiosta täysin entisellä tavalla, vaikka kaikki sen sisältämä uusi onkin melko ilmeistä, jokaisen omakohtaisen kokemuksen tavoitettavissa.

Juha Kytömäki

Kirjallisuus

BRUNSDON, C. & MORLEY, D. *Everyday Television: 'Nationwide'*. London, 1978.

MORLEY, D. *The Nationwide Audience: Structure and Decoding*. London, 1980(a).

MORLEY, D. *Texts, readers, subjects*. Teoksessa HALL, S. & HOBSON, D. & LOWE, A. & WILLIS, P. (toim.) *Culture, Media, Language*. London, 1980(b).

MORLEY, D. *Kulttuuriset muuntumat: vastarinnan politiikka*. *Tiedotustutkimus* 8(1985):1, s. 29-42.

Televisionkatsomisen perhekäytäntöä

MORLEY, David. *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*. London, Comedia Publishing Group, 1986. 178 s.

David Morleynkin edustama brittiläinen televisiotutkimuksen "uusi aalto" ymmärtyy varsinkin kahden vastakkaisen perinteen kritiikkinä. Toinen näistä on moderni semioottis-ideologiateoreettis-psykoanalyttinen elokuvateoria (ns. *Screen-teoria*), toinen *mass communication research* -perinteen vaikutustutkimus. Molempien dilemmana on, etteivät ne pysty sanomaan riittävän paljon ihmisten tosiasiallisesta televisionkatsomisesta. Edellinen siitä syystä, että koko kysymys palautetaan teoreettisesti joko tekstin tai psyyken määreisiin, jälkimmäinen siksi, että sitä tarkastellaan empiirisellä tasolla liian ahtaasti. Molemmissa on siis liian suppea käsitys televisionkatsomisesta.

Aiemmassa työssään, josta tunnen artikkelin "Kulttuuriset muuntumat: vastarinnan politiikka" (*Tiedotustutkimus* 1/1985), Morley pyrki vivahteikkaampaan kuvaan televisionkatsomisesta hajauttamalla sekä tv-ohjelman (tekstin) että katsojan (subjektin) käsitettä. Tämä tapahtui nojaamalla ns. koodaamisen (encoding) ja koodintulkinnan tai -purkamisen (decoding) teoriaan. Toisaalta tutkittiin tekstiin koodattuja pääasiallisia merkitysulottuvuuksia, toisaalta niiden kulloinkin saamaa tulkintaa sosiaalisilta taustoiltaan erilaisissa ryhmissä. Television toisistaan poikkeavat tulkintatavat voitiin näin palauttaa ryhmien erilaisiin